

Árvaság a csillagos ég alatt

Papp-Für János és Tornai József köteteiről

Az otthontalanság otthona. Papp-Für János *nehogy egyedül* című verseskötetében a bibliai neveken, tulajdonneveken kívül minden cím, versszak kisbetűvel íródott, akár egy lendülettel papírra vetett gondolatfolyam egy hosszú őszi estében. Kirkegaard és Heidegger tanításai az egzisztenciális szorongásról, a létbe-vetettségről, az elementáris és alapállás-szerű magányosságról és az ember halálfélelméről mind testet öltenek ebben a kötetben.

A költő saját gyerekkorába tér vissza, újraéli az akkori emlékeit, nem csupán visszapörgeti, hanem ismét benne áll – egzisztál –, mint akkor, nyolc-tízéves fiúként.

Mintegy rejtjelezett hitvallással nyit a *fej, szív, jobb és bal váll* című verssel, mely a kereszttetésre utal, amit a lírai én mint kisgyerek les el a falubeli öregasszonyoktól:

„felismerhetetlenül egyformák voltak, / meg az a titkos jel is, amit a levegőbe / írtak; fej, szív, jobb és bal váll. / kirohantam a ház elé, és órákig ezt / gyakoroltam. ezt az ellesett, titkos / jelet.”

A többi vers a szűk család kört – anya, apa, nagymama – mutatják be, akár egy csoportképet. A versek képszerűek, festményeknek is beillenek, intenzív színekkel, élénk kontúrokkal, pontos és expresszív „pillanat-töredékekkel” dolgoznak.

Az apa alakja fekete kontúros, a fő fájdalomforrás: a gyerekkori lírai én a hát, a becsukódó ajtó, a távolság fogalmaival tudja megragadni, és a sörösüvegek, a cigaretta képeivel. A versek késélesen rögzítik a zilált családi miliőben vergődő gyerek lelki állapotát, szorongásait, tehetetlenségét.

Az anya a csendes szenvedés és az áldozatos szeretet eleven szobra, aki csak titokban sírt „saját zárójelében”, majd „összeszedte az elnémult tányérokat, elmosogatott”, és „arca állandó omlásveszély” volt. Bár a verssorok szabatosak, kimértek, nyersek és bátrak – a szeretett és sajnált anya és a hiányzó, a családból lassan kikopó apa iránti düh kettőssége drámai.

A második ciklusban a családról és a gyerekkorról Isten felé fordul a költő tekintete. Egy olyan Isten felé, aki jelen van, megszólítható, s akihez a lírai én meghitt kapcsolat fűzi.

A létezés öröme és a keresztség misztériuma együtt, egymással párbeszédet folytatva jelenik meg az érett

hit és a minden nehézségével, küzdelmével megélt élet forrásaként:

„bármilyen másnak hátat fordítasz, / de magához húz-von a keresztt, / és az összes csontot ott hagyod, amikor elsétálsz mellette. / amíg te is a hátadra veszed, / végiggondolod a legutolsó ítélet / erejét.”

Az utolsó két ciklus, a *harangozás utáni csönd* vagy és a *nehogy egyedül* elsősorban a szerelmessel, a társsal való törekeny és ambivalens, de mély-séges szeretettel és figyelemmel átítatott viszonyt helyezi előtérbe. Itt is a hiány képeinek felmutatásával érzékelteti ragaszkodását, kötődését a lírai én.

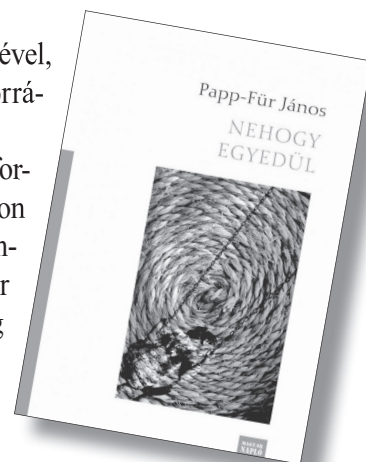
Az idősíkokat szabadon kezeli, hol a megismerkedés pillanatai robbannak be, hol a már összeforrott, megállapodott élet mozzanatai.

A tapintatosságnak, kötődésnek, úton levésnek és a másakra való rácsodálkozásnak e világában elképzelhetetlen az elszakadás, akár az én legbelső önazonosságától, akár Istentől, a családtól vagy a szeretett nőtől. Ahogy Jókai Anna írja a kötet *Utóhangjában*: „Költőnk nem akar egy -talan-telen világban élni, talan-telenül. Istentelen létben istentelenül. Résztelen kapcsolatban résztlenül. Érdemtelen sikerben érdemtelenül. És védtelen gyengeségben védtelenül. Hanem takarásban. A Golgota kereszttje mögött.”

„A világ célja csak egy könyv” (*Stéphane Mallarmé*)

Csillagfi. Tornai József *Csillaganyám, csillagapám* című versgyűjteménye a gyökereikig hatol le, és a saját eredetét, „östörténetét”, genealógiáját kutatja. De nem csupán a test szerinti elődöket, hanem még inkább a szellemi nemzőket, az ihletet adó nagy mestereket, régen élt, vagy a szerző által jól ismert kortárs költőket, gondolkodókat idézi meg, állít nekik emléket.

A sor hosszú: Goethén, Baudelaire-en, Petőfin keresztül, Arany Jánoson, Adyn, Szabó Lőrincen, Babitsón, József Attilán, Németh Lászlón át vezet a fiatal Tornainak még kortárs, az idős költő számára

pedig már gyászolt, visszasírt költőbarátokig, pályatársakig: Illyés, Pilinszky, Nemes Nagy Ágnes, Szilágyi Domokos, Ratkó József, Nagy László, Hervey Gizella, Határ Győző, Bella István, Nagy Gáspár...

Nemcsak egyszerűen megidézi a költők alakját, hanem, akár az egymásra montírozott képeknél, saját arca is áttűnik az elhunyt pályatársakén: „Áll a költő Tihany-révnél, / előtte az öregéjfé. / Meg se moccan, akár Buddha, / Mintha csak egy kő aludna. / Kő akarok lenni, hang szól, / legurulva önmagamról. / Nagy bazalttömb, mindennel egy: / e kérdés már, se felelet” (*Weöres-kő*).

A magyar nyelv és a magyar költészet előtt is tiszteleg együttal, egy pillanatra se feledve, hogy ebből a termőföldből nőtt ki maradandó, ragyogó versvirágai. De ez nem akadályozza meg abban, hogy ne fogalmazzon meg kemény, fájó, szókimondó, de együttal aggodalommal és féltéssel teli, „Ady-s” kritikákat hazájával kapcsolatban.

Tornai József holisztikus látásmóddal dolgozik, a régen élt költők, meghalt pályatársak, a hegyek, a hegyekben megbúvó „holdszarvasok”, „vérfarkasok”, a Hold, a „csillaganya”, a „csillagapa”, a bódító virágok, a szeretett asszony egyetlen nagy egész alkot sajátos világában. Ez a világ pedig áramlik, változik, nem a semmiből jön, és nem a semmi felé tart, hanem folyton sarjad, nemz, szül és születik: „Nem, nem az úrból bújunk elő, / és nem oda hullunk vissza. / Hé, ugyanabba a mohóságba, / habzsolásba” (*Tenger az ágyékunkban*). „Ha én is úgy beszélhetnék, / akár a legbüszkébb / madarak és erdők, / hogy nincs dicsérendőbb / dolgunk, mint a nemzés csodálata. / Sehol más haza” (*Egyetlen virágzás van*). Alkotói génuszának teljességét dolgozta bele Tornai József ebbe a kötetbe, szinte átfoghatatlanul, beláthatatlanul nagy utakat téve meg a magyar irodalomtörténet, a saját ezerszínű, ízű benső világa, a testi szerelem misztériuma és a halál fantomjának riogatása ellenére is múlhatatlan, diadalmas lét-labirintusaiban és csillagösvényein.

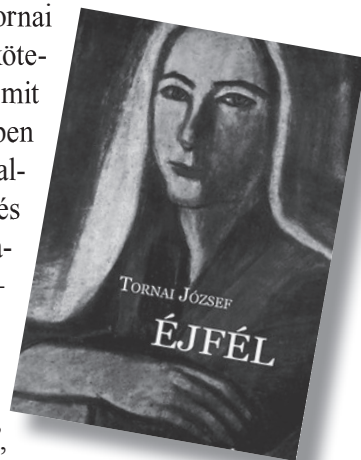
Kereteiken, rendszereken, társadalmi berendezkedéseken és vallásokon kívül mozog, túlnő rajtuk, fölérjük emelkedik, és sokoldalú élettapasztalattal, bölcsességgel, némi iróniával és rezignáltsággal tekint az emberek és „istenek” alkotta rendszerekre. Ez az átfogó kötet úgy törekszik a teljesség felé, alkotói öntudattal és a „látók” magabiztosságával, hogy közben megvan benne a kellő alázat ahhoz, hogy tudja: elérni nem, esetleg csak megközelíteni tudja a teljes-

seget. A kötet fülszövegében így vall a *Csillaganyám, csillagapámról* a szerző:

„Amit ősök hosszú sorától ingyen kapott természetem sugallatai a magyar költészetnek visszaadtak, ez az egy könyv, a *Csillaganyám, csillagapám*. Sok kötet, melyeknek verseit kamaszkoromtól kezdve máig írtam, de végül: ez az egy könyv.”

Éjfél utáni csönd.

Tornai József újabb, *Éjfél* című kötetét olvasva megérthetjük, mit jelent a maga teljességében az éjfél utáni csönd, a valamás utáni döbbenet és az újjászületés előtti várakozás. Ebben a korban – éppen nyolcvanöt éves a szerző – már sok mindent kimondhat, nem kell már „helyezkednie”, ugyan ki árthat neki, ki vezethetné még félre?

A kötet elején olvasható idézetek fölmutatják azt a két fő csapást, melyen Tornai halad az *Éjfél* című kötetében: az egyik közismert népdalunknak, az *Ősszel érik babám, a fekete szőlőnek* az első strófája, a másik idézet pedig Shelley *A költészet védelmében* című versének egy részlete, mely így kezdődik: „A költészet a legboldogabb és legjobb szellemek legjobb és legboldogabb pillanatainak csúcsa...”

Az első ciklus, a *Valami felé* nosztalgikusan szép külső és belső tájakra kalauzolja az olvasót: a lírai én anekdotázva, meglepően apró részletekre is emlékezve idézi vissza az idilli gyermekkort, amikor a természettel együtt mozogva, lüktetve, szabadon éltek a testvérekkel, pajtásokkal.

Ám a színes, puha, tószagú vidéki képekbe fekete tintaként csöpög az elmúlás, a halál. A visszatekintés együttal számvetés is, az eltűnt, meghalt családtagok, szülők, barátok emlékeztetik a költőt az idő múlására, és sajátos víziókban fonódik össze a harsogó gyerekkor, a szerelmek, a család és a saját halálára való nyugodt, el-elmerengő készülődés: „S azóta hányszor támadt rá sötét, / hányszor ültem tűz mellett egyedül! / Nők, szerelem minden szédületét / itt kínlódok koponyámon belül. // Anyám meghalt, mind sirattuk a sírt: / nővérem, szívek, messzi rokonok. / A szétpancsolt fiatalság éveit / titkok követték, ezekből vagyok” (*Valami felé*).